

NOD:s lägesbild

EN HÅLLBAR OMSTART EFTER PANDEMIN
- IDEELLA OCH OFFENTLIGA PERSPEKTIV

Juni 2021

Inledning

I samband med coronavirusets utbrott i Sverige [gavs NOD i uppdrag](#) att kartlägga hur olika delar inom civilsamhället påverkats av pandemin. Uppdraget har hittills resulterat i [tolv lägesbilder](#), vilka har redogjort för hur den ideella sektorn på olika sätt utmanats av pandemin och behövt ställa om sina verksamheter.

I den här lägesbilden antas ett framåtblickande perspektiv, på en tillvaro bortom pandemin. Den undersöker vilka lärdomar som framför allt den ideella, men även den offentliga, sektorn tar med sig från pandemin in i ett nytt normalläge. Fokus ligger specifikt på socialt och ekologiskt hållbara lärdomar, eftersom det i olika sammanhang uttryckts att omstartsprocessen i samhället kan ses som ett tillfälle att göra hållbara omprioriteringar, med såväl de nationella som globala hållbarhetsmålen i åtanke.

Metod

Lägesbilderna är en av NOD:s skriftliga produkter som utgår från ett specifikt tema, aktuellt ämne eller en frågeställning. De beskriver övergripande aktörers inställning, arbete och behov.

Insamlingen av underlaget pågick mellan 17 maj-4 juni och består av intervjusvar och uttalanden från civilsamhällesorganisationer, publikationer av samverkansprojektet Nysta samt rapporter och uttalanden från myndigheter.

För att kartlägga civilsamhällets lärdomar av pandemin utifrån sociala och/eller ekologiskt hållbarhetsperspektiv skickades följande fråga ut till samtliga organisationer som medverkat i NOD:s tidigare lägesbilder under pandemin:

”Har er organisation identifierat en ny möjlighet under pandemin att ställa om hela eller delar av organisationen för att bli mer beständig i relation till social och/eller ekologisk hållbarhet?”

Totalt inkom 33 organisationer med svar via antingen mail- eller telefonkontakt. Svaren kompletterades med andra källor, exempelvis offentliga uttalanden på organisationers hemsida samt tidigare uttalanden i NOD:s arrangemang och publikationer.

En komplett lista över svarande organisationer återfinns i slutet av dokumentet.

Sammanfattning

Hållbar omstart civilsamhället

I den här lägesbilden har nationella civilsamhällesorganisationer delat med sig av lärdomar och insikter från pandemin, kopplat till social och ekologisk hållbarhet. Majoriteten av lärdomarna har varit kopplade till den digitala omställningen, men organisationerna samlas även i att civilsamhällets unika samhällsfunktion på olika sätt tydliggjorts under pandemin.

- Många organisationer har upplevt att den digitala omställningen har öppnat upp för större inkludering och ökad interndemokrati samtidigt som det bidrar till miljömässiga besparingar i form av mindre resande.
- Fördelarna med digitaliseringen kan dock inte appliceras på all typ av verksamhet. Vissa verksamheter är beroende av det fysiska mötet, exempelvis kör- och orkesterverksamheter samt sådana som kräver att människor tar sig bort från hemmet för att bryta destruktiva mönster.
- Respondenterna konstaterar även att vissa grupper exkluderas i digitala forum. För att undvika digitalt utanförskap uppger majoriteten av de svarande att de vill arbeta för att utveckla sina digitala verktyg och plattformar genom tillgänglighetsanpassning.
- Arbetsmiljö och praxis i arbetssätt har behövt omvärderas och utvecklas i samband med digitalisering och hemarbete. Flexibilitet, tillit och tydlighet är några av lärdomarna som organisationerna tar med sig för att garantera socialt hållbara arbetsmiljöer och arbetssätt.
- Åtstramade ekonomiska resurser har för vissa organisationer krävt reflektion kring konsumtionsmönster. Detta har lett till såväl minskade som mer cirkuläreconomiska inköp.

- I takt med att verksamheter begränsats eller avstannat under pandemin, har paraplyorganisationer blivit än mer påmind om hur viktigt det ideella och lokala engagemanget är för civilsamhället i stort – att det även är där som det socialt och ekologiskt hållbara samhällsarbetet genomförs. Många har därmed valt att fokusera på att aktivt lyssna in och fånga upp behov och förutsättningar hos de mindre och lokala föreningarna. Detta har i sin tur lett till en känsla av större samhörighet mellan medlemsorganisationerna och de nationella paraplyorganisationerna, samt ökad tyngd i sakfrågor inom rörelsen.
- Många organisationers kärnverksamhet utgörs av just sociala och/eller ekologiska hållbarhetsfrågor och under pandemin har behovet av deras verksamheter ökat. Samtidigt har flera organisationers sakfrågor aktualiserats i högre grad än tidigare i de fall de har varit direkt relaterade till samhällsproblem som tydliggjorts under pandemin.
- En gemensam övertygelse bland organisationerna är att civilsamhället, tack vare sin kompetens och innovationskraft, bör utgöra en viktig part i att starta om samhället hållbart. En grupp som har arbetat särskilt mycket för att tydliggöra vikten av att integrera civilsamhället i en hållbar omstart är deltagarna i samverkansprojektet Nysta; Civilsamhällets nystartsgrupp för ett nytt samhällskontrakt. Nystas arbete sammanfattas i ett separat avsnitt i lägesbilden.

Hållbar omstart – offentlig sektor

Lägesbilden visar även att offentlig sektor på olika sätt rapporterat om lärdomar från pandemin, kopplade till social och ekologisk hållbarhet. I den här lägesbilden sammanfattas följande myndigheters rapportering och uttalanden:

- Barnombudsmannen
- Delegationen mot segregation (Delmos)
- Folkhälsomyndigheten
- Naturvårdsverket
- Myndigheten för delaktighet
- Post- och telestyrelsen
- Sida
- Socialstyrelsen
- Transportstyrelsen

Sammanfattning av utmaningar i tidigare lägesbilder

Under coronakrisen har civilsamhället tydligt visat prov på sin viktiga samhällsfunktion i form av bland annat en stark innovations- och mobiliseringsförmåga. Samtidigt har pandemin och dess restriktioner även inneburit svårigheter och stora utmaningar för många verksamheter. Det är därför viktigt att förstå vilka generella utmaningar som sektorn behövt anpassa sig till när frågan om en hållbar omstart behandlas.

NOD:s löpande lägesbilder över pandemins påverkan på sektorn har visat att många organisationer har försökt att arbeta under devisen "vi ställer om, vi ställer inte in". Vissa verksamheter har dock inte haft rätt förutsättningar för omställning. Exempelvis visar [en av NOD:s tidigare lägesbilder](#) att delar av den ideella kultursektorn mer eller mindre har drabbats av näringsförbud i och med publikrestriktionerna, att intäkter därmed uteblivit och att verksamheter hotats att försättas i konkurs.

Samma tendens har identifierats bland arbetsintegrerande sociala företag (ASF), där ytterligare [en lägesbild](#) påvisat hur företagen satts, eller riskerat att sättas, i konkurs på grund av att delar av marknaden har tvingats stanna av till följd av restriktionerna. Lägesbilderna har även identifierat en viss skörhet bland mindre, ofta lokala, föreningar som många gånger är helt eller mestadels beroende av ideellt engagemang samt regional och kommunal finansiering.

Erfarenheterna under pandemin har därmed skilt sig mycket åt inom sektorn, men nedan listas några av de mest tydliga teman som gått att utröna ur den totala kartläggningen.

Oro för färre medlemmar och avtagande engagemang

Den främsta gemensamma utmaningen i lägesrapporteringen har varit organisationernas oro över att ha förlorat en stor del av det ideella engagemanget när pandemin är över. När det fysiska mötet har uteblivit, och verksamhet ställts in till följd av det, har vissa organisationer upplevt att intresset för det ideella arbetet har avtagit. Detta har varit särskilt påtagligt bland verksamheter med många medlemmar som av olika anledningar har klassats som "riskgrupper".

Digital omställning

Möjligheterna till att ställa om från fysiska till digitala möten och evenemang har sett mycket olika ut för olika organisationer, men också för olika sektorer, inom civilsamhället. [En lägesbild](#) från april 2020 analyserade digitaliseringsprocesserna och visade att den omställningen generellt sett har varit resurskrävande såväl ekonomiskt som tids- och kompetensmässigt.

För vissa verksamheter har digitala komplement inte heller varit möjliga på grund av verksamhetens karaktär, exempelvis vissa kulturverksamheter. Andra har dock upplevt positiva effekter av den digitala omställningen, bland annat en ökad träffyta när geografiskt avstånd inte är avgörande. De positiva effekterna diskuteras närmare i nästa avsnitt.

Utsatta grupper än mer utsatta

I flera av lägesbilderna rapporterar civilsamhällesorganisationerna om hur utsatta grupper blivit än mer utsatta under pandemin. I en [lägesbild](#) från maj 2020 konstateras bland annat att redan utmanande livsvillkor för exempelvis hemlösa och asylsökande förvärrats till följd av pandemins konsekvenser.

I relation till utsatta gruppers ökade utsatthet visar lägesbilden att organisationer som driver social verksamhet varit särskilt drabbade av restriktionerna. Exempelvis har stödarbete för personer som lever i missbruk och våldsutsatta varit utmanande när självklara mötesplatser utanför hemmet försvunnit.

Tillgänglig information

Likvärdiga informationsinsatser till alla grupper i samhället har flera gånger uttryckts vara en viktig inkluderingsfaktor under pandemin – något som ibland dock visat sig ha brutit. [En lägesbild](#) visar exempelvis hur undermålig information och tillgänglighetsanpassning för personer med olika typer av funktionsnedsättningar bidragit till större utanförskap och isolering bland dessa grupper.

Barn och ungas utsatthet

I [en lägesbild](#) från maj 2020 konstaterar organisationer som bedriver stödverksamheter för barn och unga att gruppens förutsättningar och livsvillkor försämras i kristider. Lägesbilden visar exempelvis att redan utsatta barn riskerar att bli än mer utsatta och distanseras från samhället på grund av ökad isolering och stängda insatser i olika delar av samhället.

Sårbarheten är särskilt stor för barn som lever i familjer där föräldrars ekonomiska utmaningar har blivit större, i familjer där det förekommer missbruk och våld samt för barn som lever i socioekonomiskt utsatta områden.

Slutsatserna från de tidigare lägesbilderna är viktiga att ha med sig in i nästkommande avsnitt, inte minst för att förstå de olika förutsättningarna för olika delar av den ideella sektorn. Några av respondenterna i den här lägesbilden menade exempelvis att även om social och ekologisk hållbarhet är viktiga perspektiv, och till och med grundläggande inom verksamheterna, har fokus behövt ligga på att klara sig igenom pandemin snarare än att i alla lägen finna socialt och ekologiskt hållbara fördelar med omställningen – för en hållbar omstart krävs en existerande verksamhet att ställa om.

Hållbar omstart för civilsamhället

Trots stora utmaningar under pandemin har vissa omställningar lett till nya insikter om det tidigare normalläget. Restriktioner har inneburit att både interna och externa arbetssätt har behövt omvärderas, samtidigt som pandemins konsekvenser har gjort att viktiga samhällsfrågor har aktualiserats. I det här avsnittet presenteras de lärdomar som lägesbildens respondenter dragit från omställningen, i relation till social och ekologisk hållbarhet.

Digitaliseringen har i majoriteten av de tidigare lägesbilderna beskrivits som en utmaning i omställningsprocesserna, vilken organisationerna har tvingats till under pandemin. Samtidigt har flera svarande också konstaterat att det väckt viktiga frågor om hur verksamheterna kan utvecklas. Även i den här lägesbilden har digitaliseringen legat som en kapp över de svar som inkommit.

Frivilliga Flygkåren konstaterar exempelvis att: "Den snabba övergången till alla digitala plattformar kommer inte helt utesluta fysiska möten, men de bidrar till en bättre sammanhållning, tidsbesparing, ekonomiska besparingar och miljöbesparingar" och sätter därmed fingret på andemeningen i många av de svar som inkommit till lägesbilden.

Konkreta exempel på effekten av digitaliseringen framkommer därför i flera av de teman som presenteras i avsnittet.

Interdemokrati och inkludering

I tidigare lägesbilder har de svarande organisationerna uttryckt en oro över att interdemokratin och inkluderingsarbetet ska hämmas av att de fysiska mötesplatserna begränsas. I relation till det har dock majoriteten av de svarande organisationerna till den här lägesbilden uppgett det motsatta. De menar att digitaliseringen har öppnat upp för och kunnat inkludera fler i såväl aktiviteter som beslutsfattande processer, något som har stärkt såväl det interna demokratiarbetet som människors känsla av tillhörighet, påverkansmöjligheter och engagemang. Exempelvis har möjligheten till att kunna ta sig fysiskt till årsmöten inte avgjort om medlemmar kan delta eller inte.

Samtliga organisationer visar samtidigt upp en medvetenhet kring att det digitala även kan utesluta vissa grupper på grund av exempelvis vissa funktionsnedsättningar, ålder och ekonomiska förutsättningar. Att utveckla de digitala plattformarna för att så många som möjligt ska kunna delta är därför en återkommande åtgärd organisationerna vill kunna genomföra för att bidra till social hållbarhet i verksamheterna.

Resande och omvärderande av det fysiska mötet

En tydlig konsekvens av digitaliseringen har varit det minskade resandet inom organisationerna, vilket automatiskt har bidragit till ökad ekologisk hållbarhet. Många organisationer framhåller därför att de även i fortsättningen kommer att försöka använda sig av digitala plattformar när det är möjligt för att fortsatt bidra till miljöbesparingar.

Det minskade resandet har även öppnat upp för en annan typ av flexibilitet och, som tidigare nämnts, möjlighet för fler att delta i verksamheter. Ideell Arena beskriver exempelvis att flexibiliteten som kommer av distansmöten har genererat större möjligheter för förtroendevalda att kompetensutvecklas inom organisationen. När utbildningarna har varit platsbundna har tiden sällan funnits för fler verksamma inom organisationen än tjänstemännen att delta.

Trots fördelar med digitaliseringen konstateras även att vissa verksamhetsområden är avhängiga det fysiska mötet. Orkester- och körverksamheter har exempelvis mer eller mindre varit omöjliga att genomföra, och paraplyorganisationerna för landets orkestrar och körer har haft svårt att hitta digitala komplement till verksamheterna.

Även social verksamhet som syftar till gemenskap för utsatta grupper, exempelvis för personer som lever i missbruk eller hemlöshet, har varit svåra att genomföra digitalt. För att bryta isoleringen för vissa grupper krävs många gånger en förflyttning från hemmet, vilket försvårats radikalt av restriktionerna. Att fortsatt begränsa det fysiska mötet i dessa verksamheter skulle därmed bidra till minskad social hållbarhet.

Gemensamt för organisationer där kärnverksamheten är beroende av det fysiska mötet är dock att andra verksamhetsområden kunnat omvärderas. "Insikten om exempelvis miljöbesparingar i relation till uteblivna resor har gjort att vi i högre grad kommer utföra fler möten digitalt. Våra förtroendevalda och tjänstemän är exempelvis inte i lika stort behov av det fysiska mötet som de människor som söker sig till oss för att bryta isolering och missbruk", säger exempelvis en företrädare för IOGT-NTO.

Nya verksamhetsformer

Digitaliseringen har såväl krävt som möjliggjort nya former för verksamheter att bedrivas på. Ett exempel är Kompis Sverige som snabbt behövde digitalisera sin mötesskapande verksamhet mellan nya och etablerade svenskar. Det nya arbetssättet ledde till att deras kompisprogram hade deltagare från över 270 kommuner under 2020 jämfört med cirka 20 kommuner under 2019. Den nya metoden har med andra ord varit en stor framgång ifråga om inkludering och social hållbarhet. Med en förhoppning om ökat finansiellt stöd ser organisationen ljus på framtiden: "vi ser idag att vi organisatoriskt är bättre rustade för framtiden än innan pandemin", berättar respondenten.

Även Riksförbundet HjärtLung har utvecklat ett nytt arbetssätt för att nå ut och engagera sina medlemmar, genom kampanjen "[Tillsammans](#)". Organisationens företrädare berättar exempel att "genom projektet har vi för första gången erbjudit medlemmarna en digital gemenskap samt tillgång till träning och aktiviteter i central regi. 'Tillsammans' startade som riksförbundets svar på pandemin".

Arbetsätt och arbetsmiljö

Den digitala omställningen har drivit fler organisationer till självreflektion, där otillgänglig praxis många gånger synliggjorts. När exempelvis årsmöten har ställts om till digitala plattformar har tillgänglighetsformerna även i de fysiska mötena kommit upp till ytan. I ett [frukostseminarium med NOD](#) berättade Sveroks företrädare att just årsmöten generellt sett är en process där det ofta bara är mycket föreningsvana människor som känner sig trygga med mötesformerna. Organisationen har därför passat på att reflektera över hur fler kan känna sig inkluderade och bland annat kommit fram till att det kan vara viktigt med förmöten för att tydliggöra formerna och förväntningarna på deltagandet.

I och med det ökade hemarbetet har även personalfrågor och arbetsmiljö hamnat i större fokus för flera av de svarande. Kopplat till lärdomar om personalfrågor berättar Scouternas representant att: "Målet är, förutom att bli bättre på att lösa vårt uppdrag, en ökad social hållbarhet. Ju mer jag kan påverka min situation, desto hållbarare."

Trots att det har funnits oro bland chefer och arbetsgivare kring att garantera förutsättningar för en god arbetsmiljö i hemmet, har vissa fördelar tydliggjorts, exempelvis flexibiliteten med hemarbetet. Omställningen har även ställt högre krav än tidigare på arbetsgivaren att visa tillit till medarbetares arbetsförmåga, vilket enligt en respondent visat sig ha goda effekter på anställdas välmående.

Fältbiologerna berättar att i samband med att samhället digitaliserades tilltog redan befintligt näthat och hot mot aktiva inom organisationen. Organisationens företrädare konstaterar att det givetvis motverkat den sociala hållbarheten men fastslår även att "Pandemin har dock aktualiserat frågorna vilket bland annat bidragit till att vi ser över vår krisplan kring hur hat och hot ska förebyggas och hanteras framöver för att förbättra våra rutiner."

Konsumtionsmönster

Flera organisationer beskriver hur minskade ekonomiska resurser har gjort att inköp har behövt planeras mer noggrant, vilket resulterat i nya sätt att se på verksamhetens konsumtionsmönster. En organisation uppger exempelvis hur de identifierat att vissa rutinmässiga inköp, bland annat visst kontorsmaterial, faktiskt inte är nödvändiga. Organisationen har således slutat med sådana inköp. En annan har vid vissa nödvändiga inköp hittat cirkuläreconomiska lösningar i form av exempelvis begagnade mobiltelefoner.

Ändrade konsumtionsmönster under pandemin har i sin tur gynnat organisationer som bland annat bedriver second hand-handel. Skyddsvärnet Secondhand har till exempel kunnat starta upp två nya butiker under pandemin och eftersom det är ett arbetsintegrerande socialt företag har den ökade efterfrågan på deras verksamhet bidragit till såväl ekologisk som social hållbarhet.

Det ideella och lokala engagemanget

Som tidigare nämnts har oron för avtagande engagemang och medlemstapp varit ett återkommande tema under pandemin. Enligt flera av de svarande i den här lägesbilden har dock oron mynnat ut i viktiga insikter om civilsamhället och dess ekosystem. Många konstaterar att det har tydliggjorts att det ideella och lokala engagemanget är en viktig del i vad som gör sektorn unik – det fångar upp målgrupper som inte nås på samma sätt av det offentliga och näringslivet.

När det ideella och lokala engagemanget avtar, riskerar därför många organisationer att tappa en viktig bredd och verklighetsförankring i sitt arbete. En respondent menar exempelvis att "för att leva upp till folkrörelsebegreppet behöver vi vara där folket är och se behoven som folket verkligen har. Det är i det lokala och mellanmännsliga som det händer. Att stötta upp de delarna nationellt är därför enormt viktig för att bidra till social hållbarhet i samhället."

Flera nationella organisationer har därför, mer än tidigare, valt att fokusera sitt arbete på att fånga upp behov, möjligheter och utmaningar som finns i de mindre och lokala föreningarna i

landet och utifrån förmåga lägga resurser på att tillgodose dem. Bygdegårdarnas Riksförbund beskriver exempelvis hur de har tagit fram en utbildningsatsning för lokala och regionala föreningscoacher som kan stärka det ideella engagemanget.

Ideell kulturallians har i satsningen [Kulturens kapillärer](#) tilldelat 216 lokala kulturprojekt ekonomiska resurser för att möta behovet av verksamhet och ökat engagemang bland olika lokalföreningar. "I det ideella och lokala brinner många gånger civilsamhället som starkast men erkänns som minst. Det har vi förstått och lärt oss nu," konstaterar Ideell Kulturallians representant.

Det ökade trycket på riks- och paraplyorganisationer har även satt ljuset på vikten av sammanhållning inom sektorn när en kris uppstår. Den lärdomen är något som flera av respondenterna konstaterar att de även ska bära med sig in en vardag utan kris, både för känslan av en större samhörighet och för att få mer kraft i sina respektive sakfrågor.

Funktionsrätt Sverige uppger exempelvis att en ökad och kontinuerlig intern omvärldsbevakning, genom löpande enkätutskick och intervjuer, har kunnat generera välgrundade underlag som identifierat en mångfacetterad verklighet hos medlemmarna. Detta, menar organisationens företrädare, har gett mer tyngd åt såväl enskilda medlemsorganisationer som funktionsrättsrörelsen i stort.

Kärnverksamhet och sakfrågor

Organisationerna som har inkommit med underlag till lägesbilden arbetar med allt från konkret krisberedskap och humanitära insatser till kulturverksamhet och folk- och opinionsbildning. Mångas kärnverksamheter syftar till att uppnå olika typer av hållbarhetsmål – såväl sociala som ekologiska. I och med att pandemin generellt sett tydliggjort behovet av arbete med hållbarhet har därför många organisationers verksamheter efterfrågats.

Stiftelsen Läxhjälpen beskriver exempelvis hur efterfrågan på deras verksamhet ökat i och med att deras målgrupper – grundskoleelever och skolor med lägre resultat än riksnittet – har drabbats mycket hårt av pandemin. Verksamheten har därför intensifierats och nått ut till dubbelt så många kommuner som innan pandemin.

Enligt Svenska Kyrkan har pandemins konsekvenser skapat ett ökat samhälleligt behov av sorgebearbetning, suicidprevention och gemenskap för isolerade och utsatta grupper. I det

har kyrkans arbete intensifierats i smittsäkra former som sorgegrupper på Zoom, utökade telefonjourtider och utomhusgudstjänster.

När en studie från Folkbildningsrådet visade att digitala studiecirklar bröt isolering och ensamhet i en tid där många andra tillfällen att mötas försvunnit, fick även Studieförbundens verksamhet en tydlig bekräftelse. "Det här är inga egentligt nya insikter men kan ses som ett kvitto på och påminnelse om att studieförbundens verksamhet är viktig för social sammanhållning och hållbarhet, och att just social gemenskap och trygga punkter i vardagen upplevs extra viktigt i kristider.", fastställer organisationens representant.

Även sakfrågor hos organisationerna har fått större erkännande och utrymme. Sveriges Kvinnolobby konstaterar exempelvis att "kvinnor har i allmänhet varit de mest utsatta under pandemin, till exempel när det gäller mäns våld mot kvinnor i nära relation [...] i denna fråga finns nu möjlighet till politisk förändring. Priset har dock varit högt."

Även Svenska Röda Korset vittnar om hur flera av deras sakfrågor aktualiserats. Exempelvis har pandemin tydliggjort konsekvenserna av ojämlikhet och segregation i samhället, något som organisationen arbetar förebyggande med i relation till mål 11 i Agenda 2030 (Hållbara städer och samhällen). "Det har blivit tydligt att ojämlika strukturer och brister i landets krisberedskapssystem har genererat större lidande än nödvändigt. Det finns livsviktiga lärdomar att dra av det", förklarar organisationens företrädare.

Fältbiologerna beskriver att människor fått högre kännedom om vikten av krisberedskap, långsiktighet och resiliens i samhället – något som organisationen ofta framhåller som en viktig aspekt i att lösa klimathotet. "Samtidigt har människor fått insikt i att mycket snabba, systemomvälvande och dyra beslut går att fatta givet att makthavare, medier och befolkningen har tillräcklig medvetenhet om att det råder kris och att liv står på spel", konstaterar representanten för organisationen, med förhoppningen om att den medvetenheten ska gå att översätta till klimatkrisen.

Vikten av att involvera barn och unga i beslutsfattande processer är ytterligare en fråga som har aktualiserats i relation till de beslut som tagits under pandemin. Flera barn- och ungdomsorganisationer har drivit frågan tydligt och bland annat hänvisat till Barnkonventionen, i vilken barn och ungas delaktighet i beslut om livsvillkor är en viktig utgångspunkt. Även barns rätt till hälsa och fritid har bevakats noga av exempelvis Junis,

Scouterna, UNF och Sverok som arbetat intensivt för att barn och unga ska kunna mötas på olika sätt och få utlopp för sina intressen, trots försvårade omständigheter.

En slutsats som många drar är att civilsamhället är en viktig pusselbit för att samhället ska lyckas med en hållbar omstart efter krisen. Forums representant uttrycker exempelvis att "pandemin inneburit en möjlighet att synliggöra de behov och rekommendationer som civilsamhället ser är relevanta för att säkerställa att det finns utrymme för människor att engagera sig och för organisationer att kunna verka".

En grupp som under pandemin arbetat särskilt med att konkretisera civilsamhällets viktiga funktion i en hållbar omstart efter pandemin är deltagarna i samverkansprojektet Nysta. Detta projekt beskrivs närmre i nästkommande avsnitt.

Nysta – Civilsamhällets nystartsgrupp för ett nytt samhällskontrakt

I juli 2020 gick fem paraplyorganisationer inom civilsamhället, samt en högskola, samman i ett gemensamt projekt. Projektet döptes till Nysta och syftar till att presentera konkreta förslag till regeringen på hur samhället kan starta om hållbart i kölvattnet av pandemin. Enligt initiativtagarna förutsätter en hållbar nystart ett nytt samhällskontrakt, där civilsamhället utgör en tredje sektor i relation till stat och näringsliv.

Initiativtagarna till Nysta består av:

- Civos – Civilsamhällets organisationer i samverkan
- Ersta Sköndal Bräcke Högskola
- Famna – Riksorganisationen för idéburen välfärd
- Forum – Idéburna organisationer med social inriktning
- Fremia
- Giva Sverige

Den breda medlemsbas som paraplyorganisationerna representerar, gör att projektet fångar upp civilsamhällets bredd i såväl kunskap och kompetens som behov och förutsättningar. På sin hemsida konstaterar initiativtagarna att, "Tillsammans representerar vi en mängd civilsamhällesorganisationer som verkar inom allt från avancerad sjukvård till arbete med ungdomar i socioekonomiskt utsatta områden."

Nysta bildades under coronakrisen eftersom pandemin har synliggjort stora, redan befintliga, samhällsutmaningar. Initiativtagarna anser att det nu finns en öppning för att beslutsamt arbeta fram lösningar på dem. Projektet har identifierat sex specifika samhällsutmaningar och skapat temagrupper utifrån dessa, som under våren 2021 lanserade rapporter med lösningsförslag. Temagrupperna (med tillhörande rapportlänkar) är följande:

- [Det demokratiska utrymmet](#)
- [Arbetsmarknad](#)
- [Forskning, utbildning och innovation](#)
- [Digitalisering och AI](#)
- [Civilsamhällets övergripande förutsättningar](#)
- [Välfärd i förändring](#)

I rapporterna presenteras konkreta förslag och rekommendationer på hur regeringen kan tillvarata civilsamhällets kompetens, struktur och innovationskraft för att bygga ett sammanhållet samhälle och en stark demokrati.

Nystas arbete knyter an till flera av de delar som respondenterna till den här lägesbilden identifierat. När det kommer till ett av lägesbildens bärande teman – digitalisering – konstaterar exempelvis teamledaren i Nystas digitaliseringsgrupp i ett mailsvar till NOD att: "Om covid-19 har någon betydelse så är det att vi lärt oss att saker och ting går att göra på annat sätt och att förändring inte behöver vara enormt svårt utan att det går att snabbt ändra beteenden. Därför kan det också bli ett startskott för att agera inom digitalisering och grön omställning."

De slutsatser som presenteras i Nystas arbete delas även av respondenterna till den här lägesbilden – det att många av civilsamhällets kärnverksamheter syftar till att uppnå och upprätthålla social och ekologisk hållbarhet, och att det därför är viktigt att fånga upp och tillvarata civilsamhällets kompetens när samhällets omstart blir aktuell.

Hållbar omstart för offentlig sektor

Även inom den offentliga sektorn har lärdomar från pandemin dragits i relation till social och ekologisk hållbarhet. Nedan presenteras ett urval av de officiella slutsatser och ställningstaganden som gjorts av några av landets myndigheter.

Barnombudsmannen

I mars 2021 publicerade Barnombudsmannen rapporten [Alla tar ju inte ansvar](#). I den fastslås att barnrättsperspektivet, med avstamp i Barnkonventionen, behöver integreras tydligare i statens krisberedskap för att undvika att barn far illa under framtida kriser.

Rekommendationerna i rapporten fokuserar på delaktighet, rätten till utbildning samt rätten till hälsa och fritid. Andemeningen är att Barnkonventionen *alltid* gäller – såväl före som under och efter en kris. I förordet till rapporten konstaterar Barnombudsmannen Elisabeth Dahlin:

De lärdomar vi drar av pandemin kommer vara avgörande för om vi kan hantera framtida samhällskriser bättre och uppfylla barns rättigheter. Staten har en skyldighet att se till att det finns solida system och rutiner för barnrättsarbetet på plats. Först då har vi möjlighet att skydda barn och se till att deras rättigheter uppfylls. Detta är ett åtagande Sverige har och något vi lovat alla barn. Nu är det dags att vi tar ytterligare steg för att stärka barnet som rättighetsbärare.

Delegationen mot segregation

Delegationen mot segregation (Delmos) har under pandemiåret tagit fram en [djupgående artikelserie](#) där myndigheten har samlat in externa perspektiv och förslag, från bland annat forskare, på hur pandemin inte ska orsaka en högre grad av ojämlikhet och segregation i samhället. I serien presenteras bland annat förslag på hur centrala samhällsfunktioner, så som skola samt arbets- och bostadsmarknad, bör ligga högt på agendan i den ekonomiska omställningen efter pandemin för att säkerställa en socialt hållbar omstart.

Folkhälsomyndigheten

Under pandemin har Folkhälsomyndigheten gjort löpande utvärderingar av pandemins konsekvenser utifrån såväl de folkhälsopolitiska som globala målen om god och jämlik hälsa. I sin [årsrapport](#) för 2020 konstaterar myndigheten att ojämlikheterna i hälsa, mellan framför allt olika socioekonomiska grupper, har ökat generellt sedan 2006 men synliggjorts tydligare

under pandemins förlopp. Redan utsatta grupper har drabbats extra hårt av såväl dödlighet som arbetslöshet och försörjningsmöjligheter. I rapportens slutsats rekommenderas därför ett helhetsgrepp om välfärdssystemet för att motverka ökade folkhälsoklyftor och uppnå social hållbarhet:

Folkhälsoarbetet behöver stärkas i hela sin bredd för att det folkhälsopolitiska målet ska kunna uppnås. Det innebär ett tvärsektoriellt arbete där de olika politikområdena bidrar genom att arbeta såväl hälsofrämjande och förbyggande som med sjukvårdande insatser. Ett brett arbete inom välfärdssamhällets olika områden är viktigt för att skapa goda försörjningsmöjligheter, likvärdig utbildning och goda boendeförhållanden. Det förebyggande arbetet behöver förstärkas för att minska insjuknandet i olika sjukdomar, minska trycket på vården och bidra till människors hälsa.

Myndigheten för delaktighet

I Myndigheten för delaktighets (MFD) [delrapportering](#), angående uppdraget att ge större utrymme åt funktionshinderperspektivet i arbetet med Agenda 2030, redovisas att fler och mer omfattande kunskapshöjande insatser kunnat göras under pandemiåret jämfört med tidigare år. Detta på grund av omställningen till digitala verktyg, som gjort det möjligt för fler att delta.

Naturvårdsverket

När Naturvårdsverket i maj 2021 [presenterade statistik](#) över Sveriges klimatutsläpp under 2020, konstaterades att Sverige minskat sina utsläpp drastiskt som en följd av pandemins konsekvenser. I samband med att statistiken presenterades betonade myndighetens representanter att Sverige, i den ekonomiska omstartsprocessen, har möjlighet att göra klimatsmarta investeringar för att säkra mer bestående effekter av pandemins positiva påverkan på miljön. Genom att växla upp klimatsatsningarna med hjälp av EU-medel för den ekonomiska omstarten fastslog myndighetens generaldirektör att Sverige har goda förutsättningar att uppnå klimatmålen.

Post- och telestyrelsen

I Post- och telestyrelsens rapport [Digital omställning till följd av covid-19](#), som även Myndigheten för digital förvaltning (DIGG) var involverad i framtagandet av, konstateras att digitaliseringen är en viktig faktor för att lösa samhällsutmaningar kopplade till miljö, välfärd

och sammanhållning. I relation till omstarten efter pandemin hävdar författarna att: "erfarenheterna från pandemin med stor tydlighet visat att det nu är dags att ta nästa steg i ansträngningarna för allas delaktighet. Två viktiga delar i detta är frågan kring digital identitet och att kraftsamla åtgärderna genom att stärka samverkan och långsiktighet."

Sida

I oktober 2020 lämnade Sida över sin [slutrapportering](#) till regeringen om covid-19. I den konstaterades att effekterna av pandemin på världens fattigdom och konfliktdrabbade områden är omfattande och att biståndets roll kommer vara avgörande för att särskilt utsatta länder ska kunna omstarta såväl socialt som ekologiskt hållbart efter pandemin.

Socialstyrelsen

Socialstyrelsens [årliga rapport om e-hälsa och välfärdsteknik i kommunerna](#) visar att delar inom digitaliseringen påskyndats och haft positiva effekter på kommunernas välfärdsarbete, som en följd av pandemin. Den största förändringen har skett inom äldreomsorgen, där digitala hjälpmedel tagits fram för att motverka isolering och för att möjliggöra bättre kontakt mellan äldre och deras närstående – något som tas upp ur ett socialt hållbarhetsperspektiv och som förväntas kunna följa med in i tiden efter pandemin.

Transportstyrelsen

I Transportstyrelsens rapport [Covid-19-pandemins påverkan på transportmarknaden](#) beskrivs ett ansträngt läge för det kollektiva resandet, som dock bidragit till eftertanke ur hållbarhetsaspekter. I rapporten konstaterar författarna "Men på transportområdet kan även kraftigt minskat resande innebära en paus, en möjlighet till reflektion och omstart" och hänvisar bland annat till drastiskt minskade transportrelaterade luftföroreningar och utsläpp av växthusgaser till följd av pandemin. Redan innan pandemin fanns stora transportpolitiska satsningar på hållbarhet, menar författarna, men pandemin med följande samhällskris kan komma att påskynda förändringarna, exempelvis i form av satsningar på förnybara drivmedel.

De konstaterar även att fokuseringen på säkerhet inom transportsystemen nu tydligt kompletterats med begreppet hälsa, vilket innebär ett mer aktivt arbete mot mål 3 – God hälsa och välbefinnande – i Agenda 2030.

Övrigt

Hållbar omstart för NOD

När pandemin var ett faktum stod det snabbt klart att samverkan mellan regeringen och det civila samhället skulle bli en viktig komponent för att kraftsamla i den pågående samhällskrisen. NOD tilldelades [uppdraget](#) att tydligt konkretisera en sådan samverkan, genom att följa och rapportera om de behov, förutsättningar och utmaningar som civilsamhället upplevde under pandemin.

Under drygt ett års tid ställdes verksamheten om till att specifikt fokusera på uppdraget. Med denna lägesbild avrundas detta uppdrag. Verksamheten riktas nu i stället om till att bevaka samhällets arbete med hållbarhetsfrågor i allmänhet och hållbar omstart i synnerhet. I detta arbete fortsätter NOD att facilitera samverkan mellan offentliga och ideella aktörer.

Omstartsprocessen efter pandemin är en högst relevant fråga att följa. Redan i denna lägesbild konstateras att såväl civilsamhälle som myndigheter dragit viktiga lärdomar av pandemin i relation till social och ekologisk hållbarhet, lärdomar som konstateras vara viktiga att bära med sig in i omstarten och tiden bortom pandemin. Det är därför med stort intresse som NOD framöver kommer att bevaka och arbeta med såväl omstart som vidareutveckling av samhällets hållbarhetsarbete, där samverkan mellan det offentliga och ideella kommer utgöra en bärande del.

Tillfrågade organisationer som har lämnat svar

- Arbetarteaterförbundet
- ArbetSam – Arbetslivsmuseernas Samarbetsråd
- Bygdegårdarnas Riksförbund
- Forum - idéburna organisationer med social inriktning
- Frivilliga Flygkåren
- Funktionsrätt Sverige
- Fältbiologerna
- Ideell Arena
- Ideell Kulturallians
- IOGT-NTO
- Junis
- Kompis Sverige
- LSU – Landsrådet för Sveriges Ungdomsorganisationer
- Njurförbundet
- NSPH – Nationell Samverkan för Psykisk Hälsa
- Riksförbundet HjärtLung
- Riksförbundet Öppna Kanaler
- RSMH – Riksförbundet för Social och Mental Hälsa
- Scouterna
- SIOS – Samarbetsorgan för etniska organisationer i Sverige
- Skyddsvärnet
- Stiftelsen Läxhjälpen
- Studieförbunden
- Svenska Kyrkan
- Svenska Lottakåren
- Svenska Röda Korset
- Sveriges Förenade Studentkårer
- Sveriges Konstföreningar
- Sveriges Kvinnolobby
- Sveriges Körförbund
- Sveriges Orkesterförbund
- Sverok – Spelhobbyförbundet
- UNF – Ungdomens Nykterhetsförbund

För frågor om utskicket, kontakta NOD:s kansli (info@nodsverige.se)